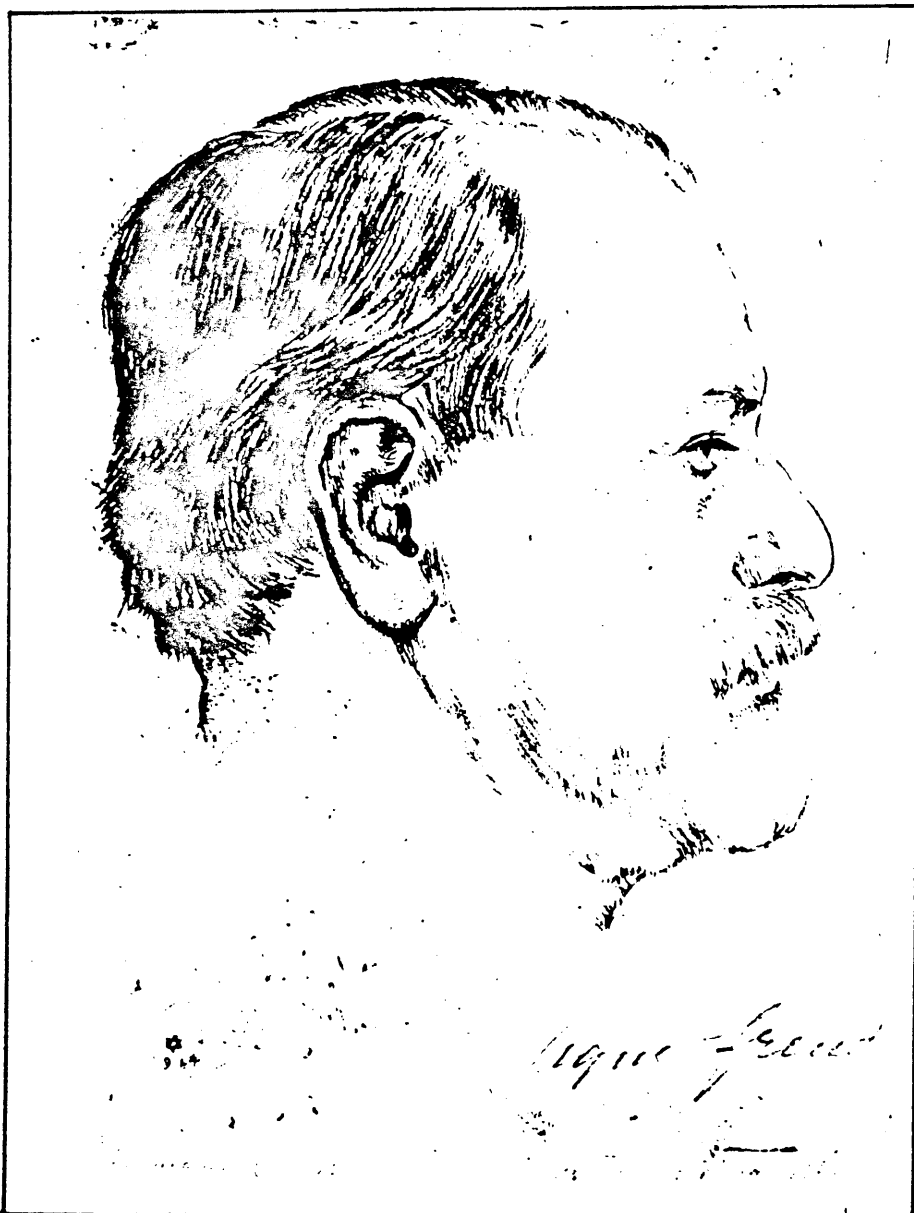

FOLKVETT

Organ för Vetenskap och Folkbildning 4/85

Sigmund Freud (av Hermann Struck)

Pseudovetenskap på bibliotek

Det borde vara nästan för självklart för att sägas: Biblioteken har en folkbildningsuppgift. Det betyder att deras framgångar inte kan mätas enbart i antalet utlånade böcker, lika litet som studieförbundens framgång kan bedömas enbart från antalet studiecirkel. I båda fallen måste man ställa kvalitetskrav på verksamheten.

När det gäller skönlitteratur brukar det tas för givet att biblioteken har en kvalitetssträvan. De förväntas inte köpa hem våldspornografi, och de har ett särskilt ansvar för att hålla sådana böcker tillgängliga som räknas som litterärt värdefulla.

Det är högst rimligt att ställa motsvarande kvalitetskrav på bibliotekens utbud av fackböcker. Den som går till biblioteket för att låna en faktabok ska få med sig hem en faktabok och inte en bok som bara har den yttre formen gemensam med faktaböcker. Pseudovetenskapliga böcker presenteras tyvärr alltsomoftast av förlagen som om de vore högst tillförlitliga faktaböcker. Biblioteken måste därför ta ett eget ansvar för att informera sina låntagare.

Det finns flera sätt för biblioteken att förmedla den informationen. Det mest grundläggande är att vara restriktiv i sina inköp av notoriskt otillförlitliga böcker. Ett annat bra sätt är att ha kunnig personal som hjälper låntagarna till rätta. Det finns också en tredje viktig informationskälla: böckernas klassificering och deras placering på hyllorna.

De svenska bibliotekens klassifikationssystem har nyligen reviderats. Det nya systemet ger, glädjande nog, bättre möjligheter än det gamla att skilja mellan pseudovetenskap och vetenskap på hyllorna. Främst beror det på att man infört en ny avdelning, Bl, som ska innehålla böcker om "omstridda fenomen och företeelser". Den nya avdelningen innehåller följande underavdelningar:

- Bl Omstridda fenomen och företeelser
- Blb Andar och spöken
- Blc Spådomskonst
- Blca Astrologi
- Blcb Drömböcker

Bld Frenologi

Blf Rapporterade men ej påvisade varelser (t ex snömannen, Loch Ness-monstret och storsjöodjuret)

Blg Ufo (även forntida astronauter)

"Andar och spöken" hörde tidigare hemma under avdelningen psykologi. Detsamma gäller "frenologi" (karaktärstolkning efter skallens form), som inte ens hade en egen underavdelning utan var inblandat i en allmän underavdelning för karaktärologi.

Böcker om storsjöodjur och snömän placerades i den gamla ordningen ut bland geografiska böcker.

"Spådomskonst" var en underavdelning under "Lek och spel".

"Ufo" hörde tidigare hemma under samma avdelning som rymdfart (utan egen underavdelning). Vart litteratur om forntida astronauter skulle hänföras var oklart i det gamla klassifikationssystemet. Allför ofta fann man von Dänikens böcker under avdelningarna för arkeologi och historia.

Genom det nya systemet har alltså böcker om pseudovetenskap sammanförts till en gemensam kategori. Tre avdelningar som domineras av pseudovetenskaplig litteratur finns dock kvar utanför Bl:

Don Grafologi

Dop Parapsykologi

Vml Paramedicin

Den sistnämnda avdelningen omfattar "terapi-metoder vid sidan av den egentliga skolmedicinen". Införandet av denna avdelning får också ses som ett väsentligt framsteg. Tidigare skulle nämligen sådana böcker blandas fritt med den mera vetenskapligt syftande medicinska litteraturen.

Däremot är det en skönhetsfläck att "grafologi" förblivit en avdelning under psykologi i stället för att föras över till den nya avdelningen Bl. Den handstilstolkning som brukar torgföras under benämningen grafologi är nämligen inte ett dugg mer vetenskaplig än frenologin.

Det nya klassifikationssystemet föregicks av en remissversion som var

betydligt sämre än slutversionen. Bl a föreslog man där att astrologi skulle bli en underavdelning av psykologi. Medlemmar av vår förening reagerade på olika sätt mot remissversionen, och det verkar som om kritiken hade effekt.

Biblioteken kan tillämpa det nya klassifikationssystemet på olika sätt. Framförallt är det det enskilda biblioteket som avgör vilka underavdelningar som ska få egen plats på hyllorna. Avdelningar som Bl, Don, Dop och Vml kan antingen samlas med egen hyllmarkering eller blandas upp i de allmänna avdelningarna B (allmänt

och blandat), D (psykologi) resp V (medicin). Det är viktigt att biblioteken nu utnyttjar de möjligheter de fått att skilja ut pseudovetenskapen från den egentliga facklitteraturen. Samtidigt måste de hjälpa låntagarna tillrätta genom en vettig information och genom en inköspolitik där de tillförlitliga fackböckerna har förtur.

Folkbildning handlar inte om att passivt föra vidare. Folkbildning kräver att man tar ställning.

Årsmöte

1986 års årsmöte i Vetenskap och folkbildning hålls den onsdagen den 19 mars kl 19.15 på Mariebergsgården i Stockholm. Adress: Welanders v 8, Stockholm, 1 tr.

Vid årsmötet kommer Lester Wikström att hålla ett föredrag om sekter i dagens Sverige. Lester har bl a skrivit två böcker om detta ämne.

Följande punkter står på årsmötets dagordning:

- Styrelsens och revisorerernas berättelser för 1985.
- Frågan om ansvarsfrihet för styrelsen.
- Val av styrelseledamöter och suppleanter.
- Val av revisorer och suppleanter.
- Val av valberedning.
- Fastställande av medlemsavgift för 1986. (Styrelsens förslag: oförändrat 75 kr.)
- Förslag från styrelsen att göra följande protokollsanteckning om stadgarnas tolkning: "Styrelsen kan inom sig utse ett arbetsutskott eller på annat sätt delegera vissa ärenden." Förslaget motiveras av att styrelsen funnit ett praktiskt behov av att delegera invalsärenden så att dessa kan skötas snabbare.
- Det kommande årets verksamhet.

Psykoanalysens biologiska rötter

Frank J Sulloway: Freud, Biologist of the Mind, Fontana, 1980

Det förekommer en omfattande mytbildning om Freuds idékällor. Historien har framställts som om Freud, genom analys av sig själv och sina patienter, upptäckte en ny och hittills okänd värld - det undermedvetna, barnsexualiteten, drömmarnas betydelse. I själva verket byggde han, liksom nästan alla andra systembyggare, i huvudsak med byggstenar hämtade från andra.

Att människan har ett omedvetet själsliv var ett återkommande tema i den intellektuella diskussionen under hela 1800-talet, och det var också en central fråga i psykiatrin redan på 1870-talet. Olika författare hade före Freud hävdat att människans omedvetna kunde rymma avgränsade "subindivider". Begreppet förträngning fanns fullt utvecklat hos Johann Friedrich Herbart (1776-1841). Termer som libido, erogena zoner och narcissism hämtade Freud från samtida psykiatriker. Många hade före honom skrivit om barnsexualitet, och några av dessa författare hade hävdat att barnet före puberteten genomgår en serie stadier då dess libido knyts till olika slags objekt. Sexualitetens och barndomsupplevelsernas betydelse för uppkomsten av psykiska störningar var omdiskuterade teman långt innan Freud skrev om dem. Låt vara att han nog var den förste som hävdade att *alla* neuroser har sexuell bakgrund. Karl Albert Scherner utgav 1861 en bok om hur det undermedvetna visar sig i drömmar, där han gav en viktig roll åt sexuella symboler (tunnlar som kvinnliga symboler etc).

Biologiska grundvalar

Sulloway ger i sin bok den hittills grundligaste dokumentationen av den betydelse som biologiska föreställningar hade för Freuds intellektuella utveckling och för psykoanalysens uppkomst. Denna påverkan kan sammanfattas i fyra punkter:

1. *Krafter och energier.* Freud framställde psyket som om det bestod av olika krafter och energier, där kvantiteter av libido kunde förekomma i överskott eller underskott ungefär som kroppsvätskor. Till detta synsätt påverkades han bl a av traditionen från Gustav Theodor Fechner (1801-1887).

2. *Lamarckiansk utvecklingsteori.* Freud var ända fram till sin död 1939 fast övertygad om att förvärvade egenskaper kan ärvas, trots att det då sedan länge fanns omfattande bevisning om motsatsen. Bl a ansåg han att vissa minnen och förvärvade psykiska egenskaper kunde ärvas. Från denna övertygelse härledde han viktiga psykoanalytiska begrepp. Överjaget ansåg han ha uppstått hos män ur deras faderskomplex i tidigare kulturer. Kvinnornas överjag skulle därefter ha uppkommit genom att de (i biologisk mening) ärvt sina fäders faderskomplex.

Även detet skulle ha en bakgrund i ärvda minnen. "Jagets erfarenheter verkar i förstone vara otillgängliga för nedärvning, men när de har upprepats tillräckligt ofta och med tillräcklig styrka hos många individer i på varandra följande generationer, omformas de s a s till erfarenheter hos detet, vars minnen bevaras genom ärflighet" (GW 13:266-267). Oedipuskomplexet skulle t ex bero av nedärvda minnen från tidigare faser i människosläktets historia, då männen verkligen dödade sina fäder och hade sexualumgänge med sina mödrar.

3. *Den biogenetiska satsen.* Det finns vissa (begränsade) likheter mellan ett mänskligt fosters utveckling och den utvecklingsgång som resulterade i människoartens uppkomst. Ernst Haeckel (1834-1919) framlade 1866 den s k biogenetiska satsen, enligt vilken fosterutvecklingen skulle vara en förkortad version av artens utveckling. Liksom flera tidigare författare sökte Freud tillämpa denna (i huvudsak) felaktiga teori på barnets psykiska utveckling. Han såg ett samband mellan barnsexualitetens perioder och den samtida uppfattningen att tidiga anfäder till människan hade haft munnen som fortplantningsorgan, varpå följde en period då denna funktion fanns i anus, innan särskilda fortplantningsorgan utvecklades. Eftersom barnsexualiteten föreföll nå en höjdpunkt vid fem års ålder spekulerade han om att människan kanske härstammade från ett djur som nådde sexualmognad vid denna ålder.

Enligt Freud var sexuella avvikelser och till stor del även neuroser resultatet av att individen stannat kvar på något av barndomens psykosexuella stadier, och därmed också på ett tidigare stadium i artens utveckling. Dödsdriften, som uppfanns 1912 av Freuds lärjunge Sabina Spielrein (Bettelheim 1983), infördes av Freud i teorin som en "motkraft" mot evolutionen. Därmed blev den en förklaring till individens tendens att regressera till tidigare utvecklingsstadier.

4. Biorytmer. Under 1890-talet var Freud starkt intellektuellt beroende av sin läkarkollega Wilhelm Fliess (1858-1928). Denne hävdade att människans liv styrs av två cykler, som båda startar vid födelseögonblicket. Den ena har en period om exakt 28 dagar. Den påstås ha en kvinnlig karaktär och styra känslolivet. Den andra har en period om exakt 23 dagar, och sägs ha manlig karaktär och styra bl a fysisk styrka och hälsa. Teorin om biorytmer var ogrundad redan då den framfördes. I kontrollerade studier har den visat sig sakna värde, och den måste därför hänföras till kategorin pseudovetenskaper (Bainbridge 1978, Hines 1979, Hansson 1983).

Freud var på 1890-talet fast övertygad om biorytmerna. Flera av de bekräftade exempel som Fliess publicerade var hämtade från Freuds anteckningar om sambandet mellan biorytmerna och händelser i hans eget, hans familjs och hans patienters liv.

Enligt Fliess skulle alla människor genom hela livet ha dels manliga 23-dagarsperioder, dels kvinnliga 28-dagarsperioder. Som en konsekvens av detta ansåg han att alla människor är bisexuella, samt att sexualiteten liksom biorytmerna måste finnas redan under de första barnåren. Det var från Fliess som Freud hämtade sin övertygelse om människans bisexualitet och om sexualitet under barnåren. Han försökte också finna samband mellan biorytmer och faser i barnsexualitetens utveckling.

Psykoanalysens eget undermedvetna

Psykoanalysens historia har hittills i huvudsak skrivits av dess anhängare. Därför har den bild som Freud och hans närmaste lärjungar velat ge av rörelsens historia i regel inte ifrågasatts. Freud hade starka skäl att utåt tona ned biologins roll i psykoanalysen. Bl a var det angeläget för tilltron till den psykoanalytiska metoden att denna (och inte biologiska analogier) framstod som källan till den nya kunskapen om det undermedvetna. Sulloway har dragit fram den dolda biologin från psykoanalysens eget "undermedvetna".

Huvuddelen av de biologiska föreställningar som Freud utgick från i sina analogislut har visat sig vara felaktiga. Varken Lamarckiansk utvecklingsteori, den biogenetiska lagen eller biorytmerna är förenliga med modern naturvetenskap. Freuds teorier är med andra ord, som Sulloway påpekar, till stor del resultatet av "den felaktiga logiken i föråldrade biologiska föreställningar från 1800-talet" (s 497). I vilken utsträckning bör denna insikt påverka vår bedömning av psykoanalysens värde?

Tre bedömningsgrunder

Diskussionen om valet mellan olika psykoterapier och psykiatriska riktningar har ofta förvirrats av att man blandat samman olika bedömningsgrunder. Tre huvudsakliga bedömningsgrunder för jämförelser mellan olika psykoterapeutiska riktningar kan särskiljas ur debatten:

1. Riktigheten i teorins beskrivning av normala och onormala psykiska tillstånd och förlopp. Detta kriterium kan ytterligare preciseras utifrån olika uppfattningar om hur en teoris förklaringsvärde eller förutsägelsevärde ska bedömas, t ex: Finns det empiriska korrelat som svarar mot de i teorin använda begreppen? Kan det ur teorin härledas falsifierbara/verifierbara förutsägelser?

2. Det mål som uppsätts för behandlingen, dvs det resultat som eftersträvas. En sådan målformulering kan ta formen av en generell beskrivning av vad som är ett tillfredsställande psykiskt tillstånd, av en uppfattning om patientens rätt att själv formulera behandlingsmålet eller av en kombination av dessa båda formuleringssätt. Oavsett formuleringssättet är detta en fråga om människosyn.

3. Behandlingens effektivitet, dvs i hur stor utsträckning man når resultat. Denna fråga kan inte besvaras absolut, utan endast relativt ett visst behandlingsmål enligt punkt 2.

Kriterium 2 avser ett etiskt omdöme. Kriterierna 1 och 3 (givet ett visst terapimål) avser däremot sådana utsagor vars sanningshalt kan avgöras med vetenskaplig metod, och som det är önskvärt att bedöma på ett sätt som är så litet beroende som möjligt av bedömarens etiska värderingar.

De idéhistoriska samband som Sulloway påvisat ändrar knappast i nämnvärd omfattning vår bild av psykoanalysens behandlingsmål eller av dess allmänna människosyn. Det finns därför ingen generell (dvs interindividuell giltig) anledning till att hans resultat skall påverka de bedömningar av psykoanalysen som olika människor gör enligt kriterium 2.

Salloways resultat har heller inte någon betydelse för bedömningen av den psykoanalytiska behandlingens effektivitet (kriterium 3). Freudiansk analys har vid jämförande studier visat sig vara mindre framgångsrik än flertalet konkurrerande terapiriktningar, relativt konventionella behandlingsmål som patientens subjektiva uppfattning och hennes förmåga att fungera i samhället (Rachman och Wilson 1980). Att psykoanalysen trots detta behållit en så stark ställning kan ses som en bekräftelse på att behandlingsresultatet är långtifrån det enda som avgör anslutningen till olika psykoterapeutiska teorier (Ellis 1977).

Beskriver psykoanalysen psyket?

Betydligt större betydelse har Salloways rön däremot enligt min mening för bedömningen av psykoanalysens kriterium 1, dvs för frågan hur god beskrivning av psyket som psykoanalysen ger.

Popper (1962) hänförde psykoanalysen till pseudovetenskaperna, eftersom han ansåg dess utsagor vara så mångtydiga att de kan omtolkas till att stämma med nästan vilka empiriska fynd som helst. Det är också obestridligt att psykoanalysen hittills inte i någon avgörande omfattning har presterat entydiga förutsägelser som kan prövas genom olika slags undersökningar. Det är dock svårare att avgöra om denna brist beror på att psykoanalysen implicerar alltför få empiriskt prövbara utsagor eller om den beror på att psykoanalytiker hittills inte ägnar särskilt mycken möda åt att göra den teoribildning de förvaltar åtkomlig för sådan prövning (Borger och Cioffi 1970, Mollinger 1976, Jupp 1977, Grünbaum 1979).

Psykoanalysen har alltså ingen trovärdighet grundad på prövade förutsägelser. Det förefaller som om den trovärdighet den kan ha i stället grundas på att den psykoanalytiska metoden anses ha blottlagt strukturer i psyket som inte har kunnat upptäckas på annat sätt, men som ändå har hög plausibilitet. Salloway påvisar tydligt att några nämnvärda upptäckter av detta slag inte gjorts med den psykoanalytiska metoden. Vad Freud utvann med denna var inga större nyupptäckter, utan i huvudsak bekräftelser på sådant som han härlätt från felaktiga biologiska analogier.

Dessa bekräftelser kan inte tillmätas något bevisvärde i fråga om psykoanalysens värde som kunskapskälla. Dels är nämligen tydningsmöjligheterna så många att väsensskilda och mot varandra stridande teorier kan finna bekräftelse vid olika symboliska tolkningar av samma psykiska fenomen. Dels påverkas patienters drömmar och associationer starkt av terapeutens förväntningar. Freud själv ansåg det ingå i den analytiska metoden att "leda tillbaka uppmärksamheten hos patienter med fobier och tvångstankar till de förträngda sexuella tankarna trots alla deras protester" (GW 1:71).

Salloways Freudbiografi visar på behovet av god kännedom om de historiska förhållandena då man söker bedöma olika riktningars och teoriernas vetenskapliga ställning. I många fall riskerar man att alltför lätt döma ut en teori som ovetenskaplig om man inte känner till den kunskapsbakgrund mot vilken den framfördes, och mot vilken den kan ha framstått som rimlig (Hansson 1983, s 58). I fråga om psykoanalysen förefaller situationen närmast vara den motsatta. Psykoanalysens anspråk på vetenskaplighet bygger till icke oväsentlig del på påståenden som vid en närmare granskning visar sig vara ohistoriska. Eller, som Salloway själv uttrycker saken (s 6): "Att ifrågasätta Freud-legenden är ofta att ifrågasätta själva grunderna för freudianskt tänkande".

Sven Ove Hansson

Litteratur

Med GW avses Sigmund Freud, *Gesammelte Werke*, London 1940-1952.

Bainbridge, W S (1978) "Biorythms: Evaluating a Pseudoscience", *Skeptical Inquirer* 11/2:40-56.

Bettelheim, B (1983) "Scandal in the Family", *New York Review of Books* 30/6, 39-44.

Borger, R och Cioffi, F utg (1970) *Explanation in the Behavioural Sciences*, Cambridge, s 471-515.

Ellis, A (1977) "Why "Scientific" Professionals Believe Mystical Nonsense", *Psychiatric Opinion*, 14/2:27-30.

Grünbaum, A (1979) "Is Freudian Psychoanalytical Theory Pseudo-Scientific by Karl Popper's Criterion of Demarcation?", *American Philosophical Quarterly* 16:131-141.

- Hansson, S O (1983) *Vetenskap och ovetenskap*, Tiden.
- Hines, T M (1979) "Biorythm Theory: A Critical Review". *Skeptical Inquirer* III/4:26-36.
- Jupp, V L (1977) "Freud and Pseudo-Science", *Philosophy* 52:441-453.
- Mollinger, R (1976) "High Tide". *New York Review of Books* 5/2. 33-34.
- Popper, K R (1962) *Conjectures and refutations: The Growth of Scientific Knowledge*, Routledge & Kegan Paul.
- Rachman, S J och Wilson, G T (1980) *The Effects of Psychological Therapy*, andra upplagan, Pergamon.

(Artikel från Filosofisk Tidskrift 2/85)

Kampanj mot astrologi

"Följande astrologiska förutsägelser bör bara läsas för nöjes skull. Sådana spådomar har ingen grund i vetenskapliga fakta."

I slutet av november 1984 vände sig vår amerikanska systerorganisation CSICOP till tidningar över hela USA med en begäran om att publicera denna "varningstext" i anslutning till sina horoskopspalter.

Intresset för astrologi ökar i USA - liksom här hemma. Den amerikanska Federation of Astrologers Network tycker CSICOPs kampanj är "paranoid". Men CSICOP försvarar sin inställning med att astrologin nu är en mångmiljonindustri - trots att en hel rad vetenskapliga försök de senaste tio åren visat att astrologin inte fungerar som dess förespråkare har påstått.

- Astrologin är helt klart ett tros-system, säger Roger Culver i föreningen. Det är inget problem för oss. Men kom inte och påstå att det är en vetenskap. Det finns helt enkelt inga bevis för den saken - och en mängd forskare har provat saken förutsättningslöst.

Resultatet av kampanjen? Sextio tidningar publicerade CSICOPs brev. Två - Times Courier i Charleston, Illinois och News Journal i Wilmington i staten Dealware beslöt att köra "varningstexten" vid sina horoskop. De flesta tidningar som svarade på brevet menade att förklaringen var onödig. De publicerade horoskoperna på skämtsidorna, och tyckte det visade vad det handlade om.

*

Kanske vore det en idé även för oss - åtminstone att inventera vilka tidningar som kör horoskop? Risken med att föreslå den här typen av varningstexter å lä Socialstyrelsen är väl annars att man samtidigt ger de s.k. seriösa astrologerna ett handtag - de som säger att "visst är det trams det där som står i tidningen; men DET HÄR är ett äkta horoskop förstår du".

Jonas Söderström

Patienters rättsskydd försämras

Lagen om naturmedel för injektion, som infördes temporärt 1981, tycks komma att permanentas 1986. Lagen innebär att man frångår kravet på att medel till sjuka människor ska ha effekt. Gunnar Steineck, läkare vid Radiumhemmet i Stockholm, kommenterar.

Olika medel utan bevisad effekt med vetenskapliga kriterier erbjuds ofta sjuka individer utanför samhällets sjukvård. Några metoder som säljs eller har sålts till cancerpatienter är kortvågsbehandling av hypofysen, extrakt av aprikoskärnor (Laetril), mistelpreparat, magnetterapi och extrakt av kalvbräss. Metoderna har oftast samband med en karismatisk personlighet som Dr Nitters kur i Oslo eller det THX som Elis Sandberg ger sina patienter.

Enligt kvacksalverilagen får bara läkare behandla cancerpatienter. Verksamheten i Aneby, där veterinärmedicine doktor Elis Sandberg sedan 1950 injicerat vattenextrakt av kalvbräss på ett stort antal cancersjuka människor, bryter således mot kvacksalverilagen. När myndigheterna under början av 70-talet åtalade Dr Sandberg röntes detta stor uppmärksamhet i massmedia och det var uppenbart att man inte till fullo hade befolkningens stöd i försöken att stoppa Dr Sandberg. Detta hotade bli förtroendet för samhällets rättsapparat och den sk THX-utredningen tillsattes för att hitta ett rimligt sätt att legalisera verksamheten i Aneby. THX-utredningen skriver att THX troligen är det mest använda preparatet i Sverige och att det sannolikt saknar allt medicinskt värde. Man menar vidare att THX oftast saknar allvarliga negativa effekter men att lokala infektioner och varböl-der förekommer.

THX-utredningen föreslog en inskränkning av läkemedelsförordningen. Vissa produkter skulle få säljas under beteckningen "naturmedel för injektion" under förutsättning att allvarligare negativa medicinska effekter inte kunde förväntas av medlen. Lagen infördes 1981 på försök i fem år.

Det THX Dr Sandberg framställer kunde aldrig godkännas som ett i huvudsak medicinskt ofarligt medel eftersom det innehåller stora mängder bakterier. Trots lagen fortsätter således verksamheten i Aneby att vara illegal. Dagligen ges fortfarande stora mängder THX bli till cancerpatienter.

I THX-utredningen nämns ingenting om att lagen skulle ge tillfälle till försäljning av andra produkter än THX. Den utveckling som sedan skedde har således troligen överraskat THX-utredningen. Olika firmor registrerade två olika mistelpreparat, Iscador och Helixor, som "naturmedel för injektion", och försäljningen av dessa produkter uppgick 1984 till 3,1 miljoner kronor. Medlen har sin grund i antroposofisk medicin och enligt tre oberoende bedömare (Höst i Norge, cancersällskapet i USA och Björkholm och medarbetare på Radiumhemmet) är de sannolikt utan medicinskt värde vid behandling av cancer.

Den sjuka flickan (E Munch)

Ett antroposofiskt enskilt vårdhem har nyligen öppnats i Järna. Den sittande alternativmedicinkommittén, som skall utreda "alternativ medicin" och som efterträdde THX-utredningen, förmåddes genom lobbying prestera ett delbetänkande som ger regeringen rätt att tillåta injektion av produkter även till andra patienter än cancersjuka utan att läkemedelsförordningens krav på bevisad medicinsk effekt skall gälla.

Under våren 1986 kommer alternativmedicinkommittén föreslå att lagen om "naturmedel för injektion" permanentas. Mycket tyder på att flera tunga remissinstanser kommer att bifalla förslaget.

Jag har i olika artiklar (DN 17/3 1985, Läkartidningen 49/1985 och 3/86) påpekat det olyckliga i den lagstiftning som nu permanentas. Skadeverkningarna av försäljningen av överk samma preparat till cancersjuka

människor är direkt och indirekt medicinska, psykologiska och ekonomiska. Jag möter patienter som lider av detta varje vecka i mitt arbete som cancerläkare.

Att rättsskyddet för cancersjuka försämras alltmer har naturligtvis en rad orsaker. En bristande folkbildning om vetenskap tror jag är en förutsättning för att den retorik som försäljare av överksamma medel framför i annonser och på textplats t ex i veckotidningar, och som till vissa delar återfinns i delbetänkandet "injektion av naturmedel" från alternativmedicinkommitten, inte direkt genomskådas av allmänheten. Man har exempelvis lyckats med att få den juridiska termen "naturmedel" av många att användas som om det vore en medicinsk term. Verksam behandling benämns ibland med termer som har negativ klang, t ex "skolmedicin" eller "konventionell behandling".

Sociologiskt kanske det försämrade rättsskyddet för cancersjuka kan förklaras av att ingen politisk kraft har något starkt intresse av att stoppa försäljningen av överksamma medel. I USA arbetar t ex fristående

konsumentorganisationer kraftfullt mot kvacksalveri. Sverige har ingen fristående konsumentorganisation, inte heller någon förening som organiserar landets cancersjuka individer.

Psykologiska effekter (halmstrå) åberopas ofta när det växande utbudet av medel utan bevisad effekt med nu gällande vetenskapliga kriterier till cancersjuka försvaras. Tyvärr har ingen undersökt systematiskt vilken total effekt för landets cancersjuka som försäljningen av överksamma medel utanför samhällets sjukvård har psykologiskt.

Jag tror det är viktigt med folkbildning kring dessa frågor och att vi t ex arbetar för ett adekvat språkbruk när ovan relaterade företeelser beskrivs.

Det ovan nämnda delbetänkandet uppvisar en djup okunnighet om vad vetenskap är och vid läsandet av detta olyckliga dokument blev jag än mer övertygad om att vår förening verkligen behövs. På kort sikt tror jag det blir svårt att påverka situationen men kanske vi kan förändra läget på lång sikt.

Gunnar Steineck

Verksamhetsberättelse

1985 för Vetenskap och folkbildning

Antalet medlemmar var 119 vid årets ingång och 187 vid årets slut.

Styrelsen har under året bestått av Sven Ove Hansson (ordförande), Berndt Brehmer (suppl), Lena Carlsson (vice ordförande), Gunnar Englund (suppl, vice sekreterare), Sten Ewerth (suppl), Svante Jansson (sekreterare), Martin Koff (suppl), Gunnar Steineck, och Jonas Söderström (kassör).

Styrelsen har under året haft 7 protokollförda sammanträden.

Lena Carlsson har varit redaktör för Folkvett. För nr 1 och 2 var Lena Carlsson ansvarig utgivare, och för nr 3 Sven Ove Hansson.

Revisorer har varit Åke Ek och Rune Lindkvist. Revisorssuppleanter har Bodil Wallin och Pelle Palm varit.

Valberedningen har bestått av Per Molander (sammankallande), Ulf Ivarsson och Gertrud Westerfors.

Folkvett

Folkvett utkom under året med 3 nummer. De var alla tre temanummer, nämligen om kreationism, liv efter döden resp scientologi. Det sistnämnda numret var ett samarbetsprojekt med föreningen FRI, som bildats av anhängare till sektmedlemmar. Nr 4 utkom under början av 1986.

Under året fick vi ett engångsbidrag på 30 000 från naturvetenskapliga forskningsrådet till Folkvett, avseende 1986. Vad som kan göras av detta, och hur vi kan utveckla tidskriften, blir en fråga om vilka insatser föreningens medlemmar är beredda att göra.

Möten

Under januari t o m april hade föreningen en föreläsningsserie i Stockholm, i samarbete med ABF-Stockholm. Föreläsare var Sven Ove Hansson ("Att skilja mellan vetenskap och bluff"), Gunnar Steineck ("Är den alternativa medicinen något alternativ?"), Nils Trowald ("Att luras") och Curt Roslund "Astrologi - humbug eller vetenskap?"). Alla föredragen var välbesökta. Flest åhörare, 83 personer, kom det till astrologiföredraget. Serien avslutades med en diskussion om vetenskapen i folkbildningen.

Under året hölls två medlemsmöten. Den 12 februari hölls ett årsmöte i anslutning till ett av de offentliga föredragen i Stockholm. Den 28 november hade vi ett medlemsmöte, också i Stockholm, där Lennart Melin talade om "Psykoterapi och vetenskap".

Ekonomi

Medlemsavgiften var under året 75 kr. Vid årets ingång var kassabehållningen ca 9 000:-, och vid dess utgång ca 17 000:-. Den största utgiftsposten

för föreningen är tidskriften Folkvett, som kostar ca 2 000:- per nummer att producera och skicka ut.

Övrigt

Föreningen var genom sin ordförande representerad på CSICOPs möte i juni London. (Se Folkvett nr 2/85.) Styrelsen har också per korrespondens upprätthållit och utvecklat kontakterna med likasinnade organisationer i andra länder.

Föreningen har uppmärksammats i massmedia i ett flertal sammanhang. Under våren hade t ex Dagens Nyheter en lång artikelserie på Insidan, med det passande namnet "Folkvett". Bl a framträdde våra föreningsmedlemmar Nils Edelman (17/5), Sven Ove Hansson (7/5 och 7/6), Ola Inge (8/5) och Nils Trowald (21/5).

Medlemmar i föreningen har tagit upp en debatt om bibliotekens klassificering av pseudovetenskap. Kravet på att särskilja pseudovetenskap från egentliga faktaböcker har i väsentlig utsträckning tillgodosetts i det nya klassifikationssystem som togs i bruk under året. (Se ledaren i Folkvett nr 4/85.)

Under året har föreningsmedlemmar också deltagit i åtskilliga andra debatter om pseudovetenskap och om vetenskapens ställning i samhället. Huvuddelen av dessa inlägg finns refererade i Folkvett, där också mer finns att läsa om verksamheten under året.

Styrelsen

(forts från sid 16)

Ett exempel: De återger med gillande (s 53-54) teorin att det skulle finnas ett samband mellan den Newtonska fysiken och det framväxande kapitalistiska penningssystemet. I Newtons fysik har varje föremål en exakt vikt, som kan uttryckas med ett tal, och alla relationer mellan föremål kan uttryckas med hjälp av dessa tal. På motsvarande sätt har varje föremål i kapitalismen ett värde som kan uttryc-

kas med ett tal, och detta tal ligger till grund för alla dess relationer (i handeln) mellan olika föremål.

Detta resonemang är naturligtvis nonsens, bl a av det banala skälet att penningekonomin är tusentals år äldre än Newtons fysik. Skönhetsfläckar av detta slag hindrar dock inte att denna bok är den bästa tillgängliga informationskällan om den biologiska determinismen.

Sven Ove Hansson

DEBUNKING AV ASTROLOGIN

av andrew fraknoi

Under många år har astrologerna påstått att de är alldeles för upptagna med att praktisera sin konst, för att kunna medverka till någon vetenskaplig testning av sina förutsägelser.

Men deras ovillighet har inte avskräckt några grupper av vetenskapsmän att göra ett antal banbrytande test på den mest populära formen av astrologi. Deras slutsatser bör vara av största intresse för alla astrologiska klåpare.

Ekonomerna James Barth och James Bennet vid George Washington University, undersökte horoskoperna av de män som återvärvats vid marinkåren mellan 1962 och 1970. Jag tror att alla är överens om att det krävs en viss personlighet att inte bara ta värvning, utan ta återvärvning i marinen. Barth och Bennet undersökte om det fanns någon trend som favoriserade astrologiska tecken som Mars(krigsguden) härskade över bland de återvärvade (i motsats till ex de tecken Venus härskade över). Inga sådana tendenser observerades.

Bernie Silverman, en psykolog vid Michigan State University, bad astrologer förutsäga vilka astrologiska tecken som var förenliga resp. oförenliga med olika horoskop. Han skaffade sig sedan data för 2 978 par som gifte sig och 478 par som skildes i Michigan 1967 och 1968. När han kollade födelsedatum och astrologiska tecken, fann han ingen korrelation med astrologernas förutsägelser. Förenliga tecken blev gifta och skilda - lika ofta som oförenliga. Men vem kan förstå kärleken?

I ett annat experiment av John McGervey, en fysiker vid Case Western Reserve University, kollades födelsedatum på de 16 634 vetenskapsmän som är förtecknade i "American Men of Science" och de politiker listade i "Who's Who in American Politics". Givetvis borde man anta att vetenskapsmän och politiker (två klart ogenomsnittliga grupper) skulle tendera att samla sig mera bland vissa tecken av zodiaken - och vissa personlighetstyper - än andra. Trots det fann McGervey inga sådana tendenser.

Men varför tror då så många att astrologin fungerar?

★ Dagens Horoskop

Vattumannen

21/1-19/2

Du har en tendens att ta på dig andra människors bekymmer. Hur skulle det vara att låta dem själv axla sin börda för en gångs skull? Turnummer: 3.

Lejonet

24/7-23/8

Om livet verkar grått och trist just nu så kan det bero på att du har "tröttat" ut dig med för mycket fester och annat roligt. Varför inte tillbringa några lugna kvällar i hemmets vrå?

Fiskarna

20/2-20/3

Lyssna gärna till råd då det gäller affärstransaktioner. Ditt eget omdöme kan vara något "färgat" av personliga orsaker. Bokstaven B är betydelsefull.

Jungfrun

24/8-23/9

Ett känsligt problem bör du reda ut i god tid före semestern så att du kan få känna frid. Fråga gärna någon annan till råds om du tycker det behövs.

Om du tittar noggrant på de astrologiska förutsägelseerna i de vanliga tidningarna eller magasinerna, kan du se att uttalandena är så generella och vanliga att de förmodligen passar in på alla.

Resultatet av ett sista experiment visar varför dessa utsagor fungerar. Psykologen CR Snyder och hans kollegor vid universitetet i Kansas harsatt samman en falsk personlighetsbeskrivning som inkluderar sådana fraser som de fann flest människor passa för. De gav dessa beskrivningar till tre grupper och bad varje person att bedöma, på en skala från 1 till 5, hur väl den passade på dem.

Till den första gruppen sa man att det var en allmän beskrivning, passande på alla. Deras bedömning blev 3.2. Den andra gruppen tillfrågades om födelsemånaden och beskrivningen sades vara ett horoskop. Deras bedömning blev 3.76. Den sista gruppen frågade man efter födelsedata och angav att beskrivningen var deras personliga horoskop, de gav 4.38 för exakt samma beskrivning!

Det är uppenbart att den som önskar tro, gör det. (översättning: Sven Sjöqvist).

art. från anti-astrology packet

Klippet

UFO får förklaring

Jag blev inte särskilt överraskad när det lokala annonsbladet en dag ståtade med jätterubriken UFO I FARSTA! över hela framsidan. Det är ungefär vad man kunde vänta sig; de här tidningarna har inte mycket med seriös journalistik att göra.

Bredvid rubriken fanns en vac-ker färgbild med något som såg ut ungefär som en frisbee mellan två gröna trädtoppar. Jag bläddrade upp artikeln - en intervju med en UFO-log i en söderförort till Stockholm. Rubriken visade sig mycket riktigt vara en hård- dragning. Mest i förbigående sa UFO-logen att man hade sett underliga ljusfenomen i Farsta. Bilden på framsidan hade uppen- barligen inget med saken att göra.

Så långt var det inget ovan- ligt. Lite sensationer och kitt- lingar är smaskens för annons- blad.

Det ovanliga kom två veckor senare, när nästa nummer av tid- ningen damp ner i brevlådan. I nedre hörnet av förstasidan fanns en bild av en leende dam som pekade upp i luften, med texten "Mystiskt UFO-ljus i Farsta - läs om den riktiga förklaringen". Inte på långa vägar lika stort som rubriken i numret innan, men i alla fall.

En dam som läst den första artikeln hade tagit kontakt med tidningen. Hon hade också sett de mystiska ljusen som for över himlen, när hon varit ute och promenerat, flera gånger. De for över himlen, en rad vitlysande streck, och alltid alldeles ljud- löst. Grannarna hade också sett dem. - Klart man blev lite skär- rad, medgav damen.

Nu var hon uppenbarligen inte mer skärrad än att hon kunde använda sitt sunda förnuft, för hon började fundera och lyckades upptäcka den verkliga orsaken.

Så här var det nämligen:
Parallellt med gångstigen i

Ur Aktuellt för Alla 49/84

området löper en väg. Men mellan vägen och gångstigen ligger pen- deltågets järnvägsvall, som är brant och ganska hög. Vägen på andra sidan är en smula guppig, och när bilarna trafikerar den i mörkret slår strålkastarna på vissa platser upp reflexer i krafledningen ovanför järnvägs- spåret. Dessa uppfattas som blix- tar eller som ljus som far över den i övrigt mörka himlen. Befin- ner man sig på gångstigen skyddas man från bilbullret av järnvägs- vällen. Man kopplar alltså inte ihop ljuset med bilarna på andra sidan - och ett var UFO fött!

Så enkelt var det alltså, när en alldeles vanlig svensk tant tog sig en funderare på saken!

Vad som var ovanligt var att möta detta vanliga sunda förnuft i tidningen.

Jonas Söderström

Olöst mysterium?

Bokförlaget Forum har gett ut Poul Ferslings bok Naturligt, Övernaturligt som enligt förlagsreklamen presenterar den "seriösa forskningen" på området. Boken är försedd med ett vankelmodigt förord av professor Martin Johnson, som råder läsaren att "ta del av boken med både kritiskt och öppet sinne", och som anser att boken "har en plats att fylla".

Boken har som sig bör ett avsnitt om stigmatisering. Där heter det bl a:

"Det mest berömda fallet i modern tid var den bayerska bondkvinnan Therese Neumann (1898-1962), som hela sin tid levde inom Tysklands gränser. ... Från 1927 till sin död intog hon praktiskt taget ingen föda, bara en daglig måltid bestående av en liten oblat och en klunk vin (det heliga sakramentet). Från 1939 upphörde också hennes sömnbehov, hennes menstruationer och urinering, och det faktum att hon levde mer än 30 år på detta sätt har ända sedan dess varit ett olöst mysterium." (s 72)

Neumanns långvariga svält är inte det mysterium som Fersling hävdar. Insmuggling av föda till henne blev avslöjad, något som han dock inte nämner. Frågorna om hennes sömnbehov och urinering är också svåra att diskutera, eftersom hon

aldrig gick med på någon längre tids noggrann läkarbevakning.

Återstår frågan om hennes menstruationer. Att de upphörde år 1939 ingår enligt Fersling i vad som "ända sedan dess varit ett olöst mysterium".

Hon föddes, som han själv påpekade, år 1898!

SOH

Sovjetiska ubåtar söker Atlantis?

I Dagens Nyheter den 19 november 1984 refererades en artikel i International Defense Review om sovjetiska ubåtars framfart i farvattnen utanför Gibraltar. Västliga militära källor hävdar att den sovjetiska närvaron har att göra med de militära installationer som NATO har i området. Från sovjetisk sida hävdar man emellertid att de sovjetiska ubåtarna söker efter det sjunkna Atlantis. Detta har hävdats bl a i en artikel i Pravda 1973 och i ett sovjetiskt radioprogram i september 1984.

Den sovjetiska militärens intresse för marin arkeologi är naturligtvis mycket glädjande.

Som bekant utkom Olof Rudbeck vid 1600-talets slut med ett stort bokverk där han förlade Atlantis till Sverige. Har detta manne förorsakat några marinarknologiska aktiviteter i våra trakter?

SOH

Big Bang: Vetenskap!

I en artikel med titeln "Big Bang: Vetenskap eller religion?" i Folkvett 3/85 kritiserade Peter Sörensen Big Bang-teorin för att vara ovetenskaplig. Anders Karlhede vid Institutionen för teoretisk fysik, Stockholms universitet, hävdar här att teorin är ett exempel på god vetenskap.

Big Bang-teorin beskriver universums utveckling. Grunden för teorin är observationen att nästan alla stjärnor är på väg bort från oss. Ju längre bort de befinner sig, desto snabbare rör de sig.

Enligt Big Bang-teorin expanderar universum. Teorin antar, åtminstone i sin enklaste form, att vid en viss tidpunkt ser universum ungefär likadant ut överallt och i alla riktningar - det är homogent och isotropt.

Är då denna enkla modell för universum riktig? Enda sättet att avgöra detta är att jämföra teorins förutsägelser med observationer. Blott det faktum att detta låter sig göras betyder att teorin är vetenskap. Det är alltså möjligt att avgöra om teorin är riktig eller ej.

Förutom stjärnornas rörelse bort från oss är det kanske främst två skäl som talar för Big Bang-teorin. Teorin förutsäger den s bakgrundsstrålningen, och den förutsäger andelen av helium och vissa andra lätta grundämnen i gamla stjärnor. Dessa förutsägelser stämmer mycket väl med gjorda observationer.

Big Bang-teorin har därför idag en mycket stark ställning bland astronomer och kosmologer. Men därmed är inte sista ordet sagt. Det är viktigt att komma ihåg, som Sörensen påpekar i sin artikel, att vi bara kan observera en mycket liten del av universum, och att

universum i stort skulle kunna se annorlunda ut än vad Big Bang-teorin säger. Teorin måste alltid kritiskt granskas och jämföras med observationer.

Om vi accepterar Big Bang-teorin så har den säkerligen, liksom alla andra fysikaliska teorier, ett begränsat giltighetsområde. Om vi följer universums utveckling bakåt i tiden, så ökar tätheten och temperaturen, för att vid tiden noll bli oändligt stora enligt teorin.

Men tiden noll är säkerligen utanför teorins giltighetsområde. Vi vet inte vad som händer med materia när temperatur och täthet växer över alla gränser. Någonstans, någon bråkdel av en sekund efter tiden noll, finns den gräns bortom vilken vi inte vet vad som händer.

Ideerna om ett inflatoriskt universum är ett försök att nå bortom denna gräns. Men det observationella stödet för dessa ideer är långt mycket svagare än för Big Bang-teorin, och de är långt ifrån oomtvistade. Även om inflationsteorin visar sig vara riktig, flyttar den säkert bara gränsen för det okända längre bort och ställer nya frågor. Detta är karakteristiskt för vetenskapliga teoriers utveckling.

Avslutningsvis vill jag rekommendera boken "De första tre minuterna" av Steven Weinberg (Raben & Sjögren). Den ger en mycket bra populär beskrivning av Big Bang-teorin.

Anders Karlhede

Boklådan

Steven Rose, Leon J Kamin och R C Lewontin: Not In Our Genes, 1984

Den biologiska determinismen har många ansikten. De här tre författarna tar upp de flesta av dem: rasism, teorier om kvinnors mindervärdighet, sociobiologi, idéer om att intelligenskvoten är en nedärvd biologisk storhet, föreställningar om att brottslighet skulle vara nedärvd, övertro på den genetiska komponenten i schizofreni etc.

I sin genomgång av dessa fenomen avslöjar författarna åtskilliga fall av pseudovetenskap och av dålig vetenskap. Deras ärende är angeläget, eftersom de rör sig på några av de områ-

den där pseudovetenskap kan göra - och har gjort - allra mest skada.

Boken inleds med några kapitel där författarna redovisar sina marxistiska utgångspunkter i samhällsvetenskapen. Det är litet svårt att se varför de valt denna disposition; deras kritik av rasism och kvinnoförtryck delas säkert av många läsare som är mindre förtjusta i deras marxism. Dessutom håller de marxistiska avsnitten inte lika hög klass som de biologiska och psykologiska. (Rose och Lewontin är professorer i biologi, och Kamin professor i psykologi.)

(forts på sid 11)

FOLKVETT

Organ för Vetenskap
och Folkbildning

Ansvarig utgivare:
Sven Ove Hansson

Redaktion: Styrelsen för
föreningen Vetenskap
och Folkbildning

Adress: Vetenskap och
Folkbildning, Box 185,
101 22 Stockholm 1

Postgiro: 63591-2

Kontaktperson:
Lena Carlsson
Grågåsv 13,752 51 Uppsala
018/320682

Prenumeration:
Ingår i medlemsavgift (75 kr).
Övriga: 50 kr. 4 nr/år.

KV-Repro,
Uppsala 1986

ISSN 0283-0795

Innehåll

	sid
Pseudovetenskap på bibliotek	2
Psykoanalysens biologiska rötter	4
Kampanj mot astrologi	7
Patienters rättsskydd försämras	8
Verksamhetsberättelse 1985	10
Debunking av astrologin	12
Klippet	13
Big Bang: Vetenskap!	15
Boklådan	16